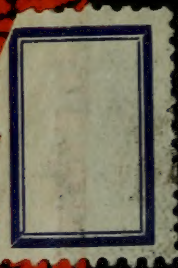

جنكيز وهلاكو مظالمی

محرری

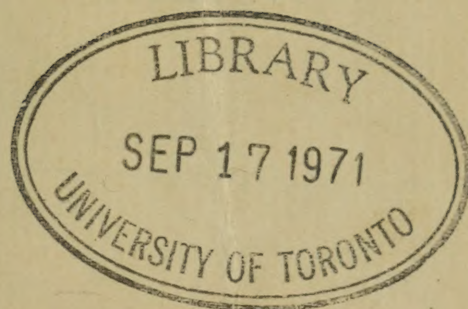
طاهر المولوی

سبیل ارشاد كتبخانه‌سی نشریاتی :

عدد : ۲۲

توسیع طباعت مطبعه‌سی

۱۳۲۲

LIBRARY
SEP 17 1971
UNIVERSITY OF TORONTO

شیخ سعدینك آجیقلی بر مرثیه سی

و

اونی یازدیران فجایع

ایرانلی اولارق دوغدیغی حالده بوتون بشریتك ، حتی بوتون جهان خلقتك محبی اولدیغنی :

بجهان خرم ازآنم که جهان خرم ازوست
عاشقم برهمه عالم که همه عالم ازوست

بیتیله اعلان ایله ین (سعدیٔ شیرازی) نك کلیات جلیله‌سی آراسنده حزین اولدیغی قدر عبرت آکین بر مرثیه‌سی واردرکه بغداده‌کی عباسی خلیفه‌سنك ٦٥٦ تاریخنده وحشیانه قتل اولونماسی وخلافت مقدسهٔ اسلامیه‌نك محو ومضمحل ایدیلمه‌سی اوزه‌رینه یازیلمشدر .

چوق دفعه نظر تأثردن گچیردیکم بو فغاننامه‌یی اخیراً ینه متأثرانه اوقودیغم جهتله یاپابیلدیکم قدر مآلاً ترجمه ایتمه‌یه ، صوکراده اسباب تحریری حقنده بر پارچه ایضاحات ویرمه‌یه چالیشدم .

مطالعه‌سی، شوصیرالرده نیم معبودلر! درجه‌سنه چیقاریلان وتورکلر آراسنده هیچ باشقه کیمسه یوقمش کبی تورکلکک تمثال مشخصی کوسته‌ریلمه‌یه چالیشیلان [۱] جنکیزلرله هلاکولرحقنده بلکه برفکر ویره‌بیلیر :

آسمانرا حق بودکرخون بکرید برزمین
برزوال ملك مستعصم امیرالمؤمنین
ای محمد کرقیامت می براری سرزخاك
سر برآوروین قیامت درمیان خلق بین
نا زنینان حرم را خون حلق نازنین
زاستان بکذشت وما راخون دل ازآستین
زینهار ازدور کیتی وانقلاب روزکار
درخیال کس نکشتی کانچنان کردد چنین
دیده برداراي که دیدی شوکت بیت الحرام
قیصران روم سربرخاك وخاقان برزمین
خون فرزاندن عم مصطفی شد ریخته
هم بران خاکی که سلطانان نهادندی جبین
بعد ازین آسایش از دنیا نباید چشم داشت
قیر در انکشتری ماند چو برخیزد نکین
دجله خونا بست زین پس کر نهد سر بر نشیب
خاك نخلستان بطحارا کند باخون عجین
روی دریا درهم آمد زین حدیث هو لناك

[۱] سلاطین اترا کدن آلپ آرسلان مرحومدن بحث ایتمشدم. صیراسی کلدجکه مشارالیه کبی ذوات محترمه‌یه دائرده بعض سوزلر سویله‌یه جکم .

میتوان دانست بر رویش زموج افتاده چین
گرنه بیهوده ست وبی حاصل بودشستن با آب
آدمی را حسرت ازدل اسب راداغ از سرین
نوحه لایق نیست برخاك شهیدان زانکه هست
کمترین دولت مر ایشانرا بهشت برترین
لیکن ازروی مسلمانی وراه مرحمت
مهربانرا دل بسوزد درفراق نازنین
باش تافردا که بینی روزداد رستخیز
کز لحد باروی خون آلوده برخیزد دفین
در زمین خاك قدمشان توتیای چشم تو
روز محشر خونشان کلکونهٔ رخسار عین
قالب مجروح اکردر خاك وخون غلطد چه باك
روح پاك اندر جوار لطف رب العالمین
تکیه بر دنیا نشاید کردودل بروی نهاد
کاسمان کاهی بمهرست ای برادرکه بکین
چرخ کردون بازمین کویی دوسنك آسیاست
درمیان هردو روزوشب دل مردم طحین
زور بازوی شجاعت بر نیاید با اجل
چون قضا آید نماند قوت رأی رزین
تیغ هندی بر نیاید روزهیجا ازنیام
شیر مردی راکه باشد مرك پنهان از کمین
کرکسانند از پی مردار دنیا جنکجوی
ای برادر کرخردمندی چوسیمرغ ان نشین
ملك دنیا راچه قیمت حاجت اینست از خدای
کونکهدارد بمابر ملك ایمان ویقین

مألی :

« امیرالمؤمنین (مستعصم بالله)ك زوال ملك وخلافتندن طولایی کوکلر ، قان آغلایاجق اولسه لایقدر . یارسول الله ؟ خاك مرقدکدن صباح قیامتده قالقاجق ایسه‌ك مبارك باشکی قالدیرده خلق آراسنده‌کی بوقیامتی کور .

نازنینان حجازك آقیدیلان قانلری ، قاپیلرك أشیکنی آشدی . بزم یوره‌کیمزدن جوشوب کوزلریمزدن دوکولن یاشلرده قوللریمزدن ، بکلریمزدن طاشدی . دور کردونه وانقلاب زمانه بل باغلاما ، اویله برسطوت واستقلالك بویله برفلاکت واضمحلاله مبدّل اولاجغنی کیم اوماردی ؟

ای بیت الحرامك شوکتنی کورن ، قیصرلرله خاقانلرك باشلرینی باب خلافتك أشیکنده مشاهده ایدن ! کوزیکی آچ ده باق که : سلاطین جهانك وضع جبین ایتدیکی زمین اوزه‌رینه پیغمبر عمجه زاده‌لرینك مغدوراً قانلری دوکولدی . آرتیق دنیادن امن وآسایش بکله نیلمه‌مه‌لیدر . چونکه : بریوزوك حلقه‌سنك قاشی کیده‌جك اولورسه یرنده قاره ساقیزدن باشقه برشی قالماز .

دجله نهری ، بوندن صوکرا قان دریاسی اولارق آقاجق وجنوبه طوغرو جریان ایله‌یه‌جك اولورسه حجاز خرمالقلرینك طوپراغنی قانلی چامور حالنه قویاجقدر .

بوقورقونج حادثه‌دن ده‌كیزلر بیله مضطرب اولمشدر. باقسه‌كا: سطحنده‌كی تلاطم‌نمادالغالر ، كدرلی بر یوزده‌كی اشمئزازاتك عینی دكلیدر ؟ شوهائله‌یه قارشی كوزیاشی دوكمك واونكله تألمات قلبی تسكینه چالیشمق ؛ بر آتك قالچه‌سنده‌كی داغی ، بیقامقله ازاله‌یه اوغراشمق كبیدر . شهیدلرك خاك مزارینه قاپانوپ‌ده آغلامق لایق دكلدر . زیرا : اونلرك‌ادنی مكافاتی، جنت‌اعلا اولاجقدر. لكن نسبت اسلامیه ومرحمت انسانیه نقطهٔ نظرندن باقیلینجه اونازنینلرك غیبوبت ابدیه‌سنه قارشی شفقتلی برقلبك سكون اضطرابی قابل اولامیور .

صبر ایت ، هله قیامت كلسین ، اویوم عدالتده بوشهیدلر ، خونفشان چهره‌لریله قبرلرندن قالقسین . اووقت باصدقلری طوپراغك عیون اعیانه سرمه‌ودوكدكلری قانك حوری‌یاناقلرینه غازه اولاجغنی كوره‌رسك . یارالی برگووده‌نك قانلر ایچنده وطوپراقلر اوستنده ده‌بله‌نمه‌سنك نه‌اهمیتی وار ؟ اوشكسته قفسدن قورتولان روح، اللهك‌جوار مرحمتنه پرواز ایده‌جكدر.

شومتحول دنیایه استناد ایله ربط قلب ایتمك طوغرو برایش دكلدر . فلك؛ بعضاً محبت‌ارائه‌ایدر، بعضاًده خصومت‌كوسته‌ریر. فی‌المثل سما ایله زمین، ایكی ده‌كیرمن طاشی كبیدركه كیجه كوندوز انسانلرك قلبنی قیروب اوگودورلر .

شجاعت، اجله‌قارشی زوربازوسنی كوسته‌رمز، بلكه بیله‌گی

بوكولور ! قضاى آلهى‌يه مقابل اك طوغرو فكرلرك تدبير وتأثيرى اولاماز .

أولوم ، بوصويه كيرمش بولونورسه آرسلان قدر جسور بر يكيت ، محاربه ميداننده قيليجنى چيقارمايه وقت بولاماز .

دنيا ايچين اوغراشانلر ، برلاشه باشنده بوغوشان آق بابالره بكزه‌زلر . برادر ! عقللى بر آدامسه‌ك (سيمرغ) قوشى كبى ـ منزوى ومستغنى ـ ياشا . دنيا ملكنك نه‌قيمتى واردر ؟ بزم اللهدن ديله‌ديكمز شئ ، آنجاق ايمان ويقينمزى شيطانك هجوم وغلبه‌سندن محافظه بويورماسيدر . »

*
* *

شيخ سعدى ، بوحزين وآتشين نوا ايله ٦٥٦ سنه‌سنده‌كى خزان خلافتده نوحه‌ساز اولمشدى . چونكه : اوموسم اليمده ـ ١٣٢ ربيع الآخرينك ٣ ندن ٦٥٦ محرمنك ١٠ نه قدر دوام ايله‌ين ـ خلافت عباسيه ، سقوط ايتمش وبرقاچ عصرلق مدنيت اسلاميه‌نك معرض عمرانى بولونان دارالسلام بغداد :

كوكل معموره‌سى ، آرتيق خراب آباده دونمشدر
يانوب صوكرا ييقيلمش بر حزين بنياده دونمشدر

حال خرابيسنه دوشمشدى .

برپارچه تفصيلات ويره‌يم . فقط سوزلريمك بعض افراطپر-

حسن تلقی کورمه‌یه‌جکنه امینم . چونکه : مأخذ ومقتبسم آثار شرقیه‌در . دیدیکم افراطپرورلر ایسه اونلری بکه‌نمیورلر ، حتی غرضکارلقله اتهام ایدییورلر . زیرا (یاسا) سنه ایمان ومزارینه یمین ایله‌دکلری جنکیزك مظالمندن بحث اولونماسنی چکه‌میورلر . موغول وحشتی صحراسنده، یاخود اوکا یاقین زمانلرده یازیلمش تاریخلره اعتماد کوسته‌رمیورلر . بونلره مقابل (له‌ئون قاهون) اسمنده بر موسوینك اثریله، مسلمان دشمنی بعضی اوروپالیلرك تحریر ایتدکلری کتابلره تماميله ایناییورلر .

عربجه وعجمجه تاریخلرك جنکیز علیهنده کی یازیلری ، غیرت اسلامیه ایله براز مبالغه‌لی یازیلمش اولسون دییه‌لم ، یافرنکجه تاریخلرك جنکیز لهنده‌کی یازیلرینك‌ده غیرت خرستیانیه وخصومت اسلامیه ایله یازیلمامش اولدیغنه ناصل ایمان ایده‌لم ؟

ایشته ۷۳۲ تاریخنده ، یعنی جنکیزك وفاتندن ۱۰۸ سنه وهلاکونك هلاکندن ٦۹ ییل صوکرا ارتحال ایله‌یوب اوفجایع دورلرینه یه‌تیشنلرله کوروشمش اولان (ابوالفدا) نك تاریخ مشهورندن شو سطرلری نقل ایله‌یورم .

(فمن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر)

مورخ مشارالیه، ٦۱٦ سنه‌سی وقایعنی یازار کن (ذکر ظهور التتر) عنوانلی بر بحث آچیورده دیورکه :

« بوسنه ، موغول طائفه‌سی ظهور ایدوب برچوق بلاد

اسلاميه‌يى ضبط ايله‌دى واهاليسنى أولدوروب چولوغى، چوجوغى اسير آلدى كه مسلمانلغك ظهورندن برى اهل اسلامه بودرجه مدهش بر فلاكت عارض اولمامشدى.

بو سنه ايچنده ايدى كه: (علاءالدين محمد خوارزمشاه بن تكش) ك استيلاى ممالكى ايچين خروج ايده‌رك سيحون نهرينى كچديلر. يانلرنده حكمدارلرى اولان (جنكيزخان) ده بولونديغى حالده ذى‌الحجه‌نك دردنجى كونى بخارايى استيلا ايتديلر، واهالينك استيمانى اوزه‌رينه امان ويروب شهره كيرديلر. قلعه، تسليم اولماديغى جهتله تحت محاصره‌يه آلديلر. صوكرا ضبط ايدوب ايچنده‌كيلرى أولدورديلر، دها صوكراده اهالئ بلده‌يى قتل ايله‌ديلر. (*)

[*] جنكيز خان، بخارايه كلدكده خوارزمشاه عسكرى، اوچ كون شدتلى جنك ايتدكدن صكره اكثرى صاووشوب خراسان ياقاسنه كچديلر وبقيه‌سى بخارا قلعه‌سنه قاپانديلر. اهالى، خوارزمشاه عسكرينك فرار ايتدكلرينى كورنجه حيرتده قالديلر. وهمان امان آلمق اوزره قاضئ بلده اولان (بدرالدين قاضيخان) ى جنكيز خانه كونده‌رديلر. اوده امان ويردى. آنك اوزرينه قاپيلر آچيلدى.

٦١٦ سنه‌سى ذى‌الحجه‌سنك دردنجى صالى كونى جنكيزك عسكرلرى درون شهره كيرديلر. كيمسه‌يه تعرض ايتميوب آنجق «دولته عائد اولان ذخيره واموال سائره‌يى ميدانه چيقاريكز. وقلعه‌ده‌كيلر ايله محاربه‌ده بزه ياردیم ايديكز» ديديلر. صورت عدالت وحسن صورت كوسترديلر.

سطور آتیه‌یی (جلال‌الدین خوارزمشاه) ك کاتب انشاسی (محمد بن احمد بن علی النسوی) نك (تاریخ ظهور التتر) عنوانلی کتابندن آلدم :

« چین خطه‌سی. واسع بر مملکت اولوب اطرافی آلتی ، یدی آیده دولاشیلیر .

جنکیز دخی شهره کیردی . وقلعه‌یی دائراً مادار حصر واحاطه ایتدی وقلعه خندقنك املاسی ایچون امر ویردی . اهالی ، بولدقلری اشیایی ، حتی جامعلرك منبرلرینی ومصاحف شریفه‌یی بیله خندق ایچنه آتدیلر ، خندقی املا ایتدیلر . آندن صکره موغوللر ، قلعه‌یه هجوم ایلدیلر وجبراً قلعه‌یه کیردیلر . محصورین ، یاقه یاقه‌یه جمله‌سی شهید اولنجه‌یه قدر جنك ایتدیلر .

قلعه ایشی بیتدکدن صکره جنکیزخان ، اهالی‌یه « کافةً خارج شهره چیقسونلر » دیو امر ایتدی . اهالی ، یالکز اوزرنده‌کی لباسلریله طیشارو چیقدیلر . آنك اوزرینه موغوللر کیروب شهری نهب ویغما وشهرده قالمش اولانلری قتل والقای نار ایله شهری احراق ایلدیلر .

بخارا، اوزمان بربیوك دارالعلوم اولوب فقها وعلما ایله مملو ایدی وپك چوق جامع ومدرسه‌لری وار ایدی . جمله‌سی یانوب کول اولدی ، صانکه دونکی کون بخارا یوق ایمش کبی بریانغین یرندن عبارت قالدی . بعده جنکیز خان ، اهالی‌یی اسیر اولمق اوزره عسکرینه تقسیم ایتدی . نسوان وصبیان ، یکدیکرندن آیریلورایکن یوره‌کاری ده‌لن فریاد وفغانلری موغوللره هیچ تأثیر ایتمیوب آنلر ، حصه‌لرینه دوشن اهل اسلام خاتونلرینك علناً عرضلرینه کچیورلردی. بونی کورن اهل اسلامك اللرندن برشی کلمیوب فقط یالکز بکا ایدرلردی . »

« قصص انبیا جلد ۱۱ جودت پاشا »

بوخطهٔ واسعه ، قديمدنبری آلتی قسمه آيريلمش وهر قسمی ـ كندی ديللرنجه (ملك)ديمك اولان ـ بر(خان)(.)ك اداره‌سنده، خانلرك جمله‌سی‌ده (قاآن اكبر) ك تحت نفوذنده بولونمشدر .

(خوارزمشـاه محمدبن تكش) ك معـاصری بولونان قاآن اكبر (آلتون خان) اسمنده ايدی‌كه (كابراً عن‌كابر، بل‌كافراً عن كافر) قاآنلغی توارث‌ايتمشدی . بونك نفوذی آلتنده‌بولونوب قطعات ستـه‌دن برينك حكمداری اولان (دوشی‌خان) مشهور جنكيزك‌خالاسيله تزوج‌ايله‌مشدی . جنكيزك قبيله‌سی‌ده (تيمورجی) عنوانيله معروف اولوب يازين كوچه‌به حالنده بولنور ، قيشين‌ده (ارغون) ده‌نيلن موقعده اوطوروردی .

[.] خان : اسم . چينيده (خانغ وانغ اونم) ملك معناسـنه اولمقله تاتاردن اول چينه مسـتولی اولان اتراك ملوكی ، اول عنوانی طاقينمش وهر اولوس بيوكنه (خان) ديمشدر .

خاقان : اسم . چينيده (هوهانك) پادشاه وشهنشاه معناسنه اولمقله ترك وتاتار ومغول خانلری ، چين ايمپراطورلرينه غلبه ايدوب مسـتقل اولدقجه بو عنوانی قوللانمش و (خاقان) ديو تحريف ايتمشلردر . كما صرحه عبدالله بيضاوی (قاآن) بونك تحريفله تعريبيدر . ترك‌وتاتارك اولوسلری خانلرندن صـاحب خروج اولانلر بتون (خاقان) تلقب ايتمشدر : دفتر خاقانی ، ديوان خاقانی ، نشان خاقانی ، خاقان چين .

لهجهٔ عثمانی — وفيق پاشا .

قاآن : همزه ايله چين پادشاهلرينه مخصوص علمدر . قيصر روم وشاه ايران كبی .

برهان قاطع ترجمه‌سی

بوقبيله ، موغوللر آراسنده‌ده شرّ وغدر ايله مشهوراولديغى جهتله قطعـات ستـه حكمدارلرى . بونك افراديـنـه پك كوز آچديرمازلردى . كونلردن بر كون (دوشى‌خان) وفات ايتدى. جنكيز خان‌ده خالاسنى تعزيت ايچين زيارتنه كيتدى . خالاخانم ، جوارده‌كى حكمدارلردن (كوچلوخان)ايله ديكر برخانه خبركونده روب برادرزاده‌سنك زوجى مقامنه كچيرلمه‌سنه توسط ايله‌مه‌لرينى رجا ايتدى . چونكه : دوشى‌خان ، بلاولد ارتحال ايلديكى جهتله مملكتى حكمدارسز قالمشـدى . خانلر ، قادينك تكليفنى بالقبول جنكيزى انيشته‌سنك يرينه كچيرديلر .

قاآن اكبر اولان آلتون خان ، جنكيزك حكومتنى قبول ايتمه‌ديكى كبى اوكا معاونتده بولونان خانلرده حدتله‌ندى . بونك اوزه‌رينه اوچى بردن قاآن اكبره عصيان‌ايله اوستنه يورويوب كنديسـنى فراره مجبور ايتديلر . نهايت آلتون خان، مصـالحه طلبنده بولوندى . قبول ايله‌ديلر وبرزمان متفقانه وقت‌كچيرديلر.

بالآخره خانلردن برى ، مؤخراًده ديكرى وفات ايدنجه اورتاده جنكيز خان ايله كوچلو خانك اوغلى قالدى، بوده باباسى كبى (كوچلو خان) لقبنى آلدى .

جنكيز خان ، ايكنجى كوچلو خانك چوجوقلغندن وضعفندن بالاستفاده باباسيله اولان معاهده‌يى اخلال ايده‌رك انفرادواستقلال فكرنده بولوندى . كوچلو خان ، مخالفت كوسته‌رينجه آرالرنده

محاربه آچیلدی . جنکیز خان ، اوغلی (دوشی خان) ی [٥] براوردو ایله یوللادی. دوشی خان، کوچلوخانك عسکرینی بوزدی وکندیسنی أولدوروب باشنی باباسنه کتیردی .

جنکیز خان ، تمامیله کسب استقلال ایدیجه خوارزمشاهدن مخادنت طلبنده بولوندی . مطلوبی حاصل اولمایجه عسکرچکوب مقاتله یه کیریشدی . خوارزمشاهك اوردوسی منهزم ، کندیسی فراره مجبور اولدی. جنکیزخان ، بلادماوراءالنهری استیلا ایله دیکی کبی خوارزمشاهی تعقیب ایتدیردی . اوایسه طبرستان کولنده کی آطه یه التجا واوراده ارتحال ایلدی . »

برده (قاموس الاعلام) ك شو سطرلرینی اوقویالم :

« جنکیز خان : دنیانك اك بیوك جهانکیرلرندن واك مشهور ظالم وخونریزلرندن اولوب مغول طائفه سنه منسوبدر . اصل اسمی (تموچین) در . ظهوری عالم اسلام ایچون بیوك مصائبدن اولان بوشخص مضر ٥٤٨ تاریخ هجریسنده مغولستانده طوغوب ابتدای حالنده برکوچك قبیله نك رئیسی ایکن سائر رؤسای قبائلك بعضیسیله اتفاق وبعضیسنه قارشی حرب ایده رك جنکده کی طالعنك یاردیمیله دها بر طاقیم یرلر ضبط وکیتدکجه دائرۀ حکومتنی توسیع

[٥] عربجه تاریخلری جنکیززاده (جوجی خان) ی ، (دوشی خان) دیه کوسته ریرلر .

ایدوب ٥٩٩ تاریخ هجریسنده بتون مغولستان وتاتارستان خانلرندن (خاقان) عنوانیله پادشاه طانیله‌رق قره‌قورومده (.) تخته جلوس ایتمشدر . بو وجهله بتون مغولستانك متبوعی اولدقدن صکره بو اقوام بدویه‌دن کلیتلی برعسکر ودها طوغریسی بر یغماکران اردوسی تشکیل ایده‌رك جهانکیرلکه مباشرت ایتمش وابتدا الیوم ترکستان شرقی نامیله معروف اولان (خطا) یی ، بعده چینك جهت شمالیه‌سنی وپکین شهرینی ومتعاقباً قوریا مملکتنی ضبط ایتمش وبو وجهله قوت ومکنتنی برقات دها آرتیردقدن صکره ٦١٦ ده سلطان محمد خوارزمشاهه اعلان حربله ماوراءالنهر ، خوارزم ،

(.) قره‌قوروم : مغول دولت جنکیزیه‌سنك پای تختی بولنمش برشهر قدیم اولوب الیوم خرابدر . چینلیلرجه (خواپن) یاخود (خورین) اسمیله معروف اولان بوشهر ، اویغور حکمدارلرندن (بوقوخان) طرفندن سکزنجی قرن میلادیده تأسیس اولنمش وجنکیزخان ، اردوسنك خیمه‌لرینی بوشهرك خارجنده قورمقله مغوللرجه (قره‌قوروم) اسمیله شهرت بولوب طورونی (قبلاقاآن) طرفندن پای تخت اتخاذ اولنمشیدی . قره قورومك معموریت دوری اووقت آچیلوب اصل مغولره مخصوص قسم وسطیسنده پك چوق بتخانه‌لر وسرایلر ، چینلیلر قسمنده برچوق بودا معبدلری واسلام محلاتی جامع جهتنده دخی متعدد جوامع ومساجد وپك ایشلك برچارشی وبازاری وارایدی . بوشهر ، مغوللرك شوکت وشانیله برابر نابدید اولوب یقین وقته قدر محلی دخی معلوم دکلدی . اخیراً بعض سیاحلر طرفندن ٤٧° ٢٢' عرض شمالی و ١٠١ طول شرقیده و (اوکی نور) کولیله (اورخون نهری) قربنده خرابه‌لری کشف اولنمشدر .
قاموس الاعلام

خراسان ، قندهار وملتان جهتلرینی تخریب ، اهالیسنی قتل عام وبخارا ایله سمرقند ، بلخ ، هرات ، کبی بیوك شهرلری خاك ایله یکسان ایتدیکی کبی مدنیت اسلامیه نك آثارندن اولان نیچه معموره لری دخی بردها کسب عمران ایده میه جك صورتده ویرانه لره چویرمشدر . شمال غربی یه طوغری دخی توسیع فتوحات ایدوب دشت قپچاقی و قافقاس بلادیله روسیه نك قسم جنوبیسنی ضبط وعسکرینك بر فرقه سی رومه ، یعنی اناطولی یه دخول ایله الکاسنی بحر چیندن بحر سیاهه قدر توسیع ایلمشدی. ٦٢١ ده قره قوروبه رجعت ایدوب ٦٢٤ تاریخنده وفات ایتمشدر. غایتله خونریز وظالم بر آدم اولوب الك زیاده خوشلاندیغی شیء ، بیکناه آملرلدواطفال ونسانك دخی قانی دوکمك ایدی. عسکری مجرداکلنجه ایچون دخی آدم اولدیررلردی. وکندیسی ضبط ایتدیکی یرلرك اکثرنده عموم اهالی یی قیلچدن کچیرمك امرینی ویرردی. آلتی یوزسنه ظرفنده نیچه امکلرله وجوده کلمش وحتی قبل الاسلام کی اقوام وامم دن دخی قالمش اولان نیچه آثار عمرانی ، نیچه کتبخانه لری ، مدرسه لری ، رصد خانه لری امحا ایلمشدر . علما وحکمای اسلامك اکثر آثار مفیده لرینك الیوم مفقود ونایاب اولمسی ، باشلیجه جنکیز ایله اولاد واحفادینك وبونلرك تحت امرنده اولان مغول طائفهٔ وحشیه سنك ممالك اسلامیه ده ایقاع ایتدکلری تخریبات جانسوزك نتیجه سیدر . الحاصل جنکیز خانك خروجی ، عالم اسلام ایچون بیوك بر عقبهٔ مصیبت اولوب

هر نه‌قدر چوق کچمه‌دن ینه قوت وسلطنت ایادئ اسلامه عودت ایتمش ایسه‌ده مدنیت اسلامیه بر دها باش قالدیرامامشدر . واقعا جنکیزك خروجی اثنالرنده بین الاسلام فساد اخلاق ونفاق وفتنه پك زیاده چوغالمش وبویله بر اضمحلاله دخی کسب استعداد ایتمشدی. حتی آل جنکیزك خدمتنده بولنمش اولان بعض مورخین اسلام. بو آفتك ظهورینی مسلمانلر ایچون من طرف الله بر تازیانهٔ تربیه عد ایدرك بویله بر خونخوارك مظالم مدهشه‌سنی رضای الهی‌یه توفیق ایتمك درجه‌سنه قدر جرأتلرینی ایلری‌یه سورمکدن اوتانمامشلردر » (.)

جنکیز کبی بالعموم تورکلری برله‌شدیروب برحکومت معظمهٔ جهانکیرانه تأسیس ایله‌مك امل عالیسنده بولوندیغی ادعا ایدیلن برداهینك ، بویله عالم بشریته وبالخاصه جهان اسلامیته وبخصوص‌الخصوص تورك مملکتلرینك باشنه برداهیهٔ دهیا اولارق آسیاقطعه‌سنك سمالرنده تولر . زمینلرنده‌ایسه قانلر آقیتدیغنه، رمادستان حالنه کتیردیکی — تعبیرجدیدوجهله — مسلمان وتورك معموره‌لرینك خونین خرابه‌لری اوستنده بوم شئامت مثللی قهقهه‌لر صالیویردیکنه

(.) بعض اسلام مورخلری بویله اولدیغی کبی اوشقاوت اوردولرینه التحاق ایتمش اولان بعض اسلام مجاهدلری ! ده واردی :

«غریبدرکه: عساکر اسلامدن وملل سائره‌دن وعلی الخصوص سرسری ویغماجی کروهندن برچوق خلق ، بوتاتارلره منضم اولارق تاتارلرك اعمال فضیحه وفجیعه‌لرینه مشارکت ایلکده‌ایدیلر. قصص انبیا جلد ١١ جودت پاشا»

احتمال که اعتماد ایتمه‌یه‌جکلر بولونور ، چونکه یوقاریکی یازیلر — ولوکه قاموس‌الاعلامك اکثرمندرجاتی کبی آنسیقلوپه‌دی‌ترجمه‌سی اولسون — عثمانلیجه یازیلمش بولوندیغی جهتله آثار شرقیه‌دندر . شرقلیلرسه یوره‌ك یانغینلغی طولاییسیله دائما جنکیزی حقسز وتهپه‌له‌دیکی کسانی حقلی چیقاریرلر !

لکن بك‌ده اویله‌دکل . جنکیزی حقلی چیقارانی کورمه‌دم ، اما اونك چیکنه‌دیکی خوارزم قطعه‌سنك بد بخت حکمداری (محمد بن تکش)ه حقلی اولارق (حقسز) دینلری بیلیورم. ایشته بر نمونه که (امام سیوطی) (تاریخ الخلفا) سنده یازییور :

« موغوللر ، تورکلره نسبتله اکلی یوزلو ، که‌نیش کوکسلو ، ألی ایاغی اوفاق ، قالچه‌لری ضعیف ، اسمر اللون ، سریع الحرکه بر قومدر .

کندیلری ، احوال‌اقوامدن خبردار اولدقلری حالده هیچ بر قوم ، اونلردن معلومات آلاماز . زیرا : عدم مشابهت طولاییسیله بر جاسوس کیدوب‌ده آرالرنده بارینا‌ماز . بر طرفه کیده‌جك اولورلرسه ایشی کیزلی طوتارلر و بردن بره حرکت ایده‌رلرکه آنجاق بر بلده‌یه کیردکلری و بر اوردویه کیریشدکلری صیراده کلدکلری آکلاشیلیر . قادینلری‌ده ار ککلری کبی دوکوشورلر . الك مؤثر سلاحلری اوقدر و أولدورمه‌لرنده استثنا یوقدر . ارکك ، قادین دیمزلر وچولوق ، چوجوق آییرد

ایتمزلر . مقصدلری ملك ومال دكل ، نوع بنی آدمك افناسی ومعمورهٔ عالمك تخریبیدر . « جنكیز خانك حكمدارلغه كچمه‌سی یازیلدقدن صوكرا » . . جنكیز خان، ملكنده مستقر قالدی . موغوللرك هپسی تحت اطاعتنه كیردیلر ، حتی كندیسنده الوهیت! وهمیله قولی ، كوله‌سی اولدیلر .

تورك وفرغانه جهتلرینه تجاوزی ٦٠٦ تاریخنده باشلادی . خراسان حكمداری وخوارزم شاهی (سلطان محمد بن تكش) — كه بر چوق ملوكی محو ایتمش وبر چوق ممالك ضبط ایله‌مش اولوب برده خلیفه اوزه‌رینه یورومه‌یه حاضرلانمشدی [*] —

[*] خلفای عباسیه‌نك اوتوز دردنجیسی بولنان (الناصرلدین الله احمد) دورنده (٥٥٨ — ٦٠٤) اندلس دولت امویه‌سیله فاطمیون دولتی محو اولمش ، عموم مسلمانلر كندیسنی خلیفه طانیمشلردی . نه‌چاره‌كه كندیسی بو اتحاد امتدن استفاده ایدرك خلافتك اعادهٔ شوكت وقوتنه غیرت ایده‌جكی یرده كندیسنه قارشی رعایتده قصور ایتمش اولان خوارزم شاهی قطب الدین محمد اوزرینه جنكیز خانی تحریك ایله خلافت عباسیه‌نك محوینه سبب اولمشدر .

خوارزمشاهك قصورندن طولایی تأدیبنه قیام ، شایان تحسین بر حركت ایدی . فقط آنی تأدیب ایچون اسلامیت ومدنیت دشمنی بولنان جنكیزك قوتنه مراجعت ، عفو اولنماز بر جنایت اولمقدن قورتولاماز . زیرا بر عاصی بنده‌سنی تربیه ایچون اجنبی قوتنه مراجعت ایچون اولور اولماز حمیتسزلك كافی دكلدر .

ناصرلدین الله احمدك برنجی وایكنجی خلفلری زمانلرنده جنكیزلرك وحشتلری دوام ایتمشدر . وسطی آسیه ایله عراقده میلیونلرجه بیگناهلرك قانی دوكلشدر. تاریخ عمومی جلد ٣ مراد بك

بونلره قارشی طوراماياجغنی آكلاديغی جهتله فرغانه ، شاش ، كاشان بلده‌لرينك اهاليسنی سمرقنده وبلاد سائره‌يه نقل ايتدكدن صوكرا او معمور شهرلری تخريب ايتديردی وشو تدبير ايله موغوللرك تجاوزينه سد چكدم ظننده بولوندی . فقط اونلر ، بطی آديملرله ايلرليورلردی . ٦١٥ سنه‌سی ايچنده ايدی كه : جنكيزك بر ايلچيسی كلوب (اوغلم) خطابيله سلام كتيرديكنی وايكی مملكت تجارينك سربستجه كيدوب كلمه‌لری حقنده قاآن اعظمك مساعده ايسته‌ديكنی خوارزمشاهه تبليغ ايتدی . اوده بوكا جواب موافقت ويرديكی جهتله ارباب تجارت كلوب كيتمه‌يه باشلادی .

خوارزمشاهك دايیسی اولان (ايناجق)(.) ماوراءالنهر واليسی بولونيوردی ، معيتنده يكرمی بيك سواری واردی .

بركون قيمتدار اشيايی حامل اولمق اوزره بر موغول كاربانی ، خوارزم قطعه‌سنك سرحدی اولان (اوترار) بلده‌سنه كلدی . بو اشيا ، والی واوچ بكی بولونان ايناجغك حرص وطمعنی جلب ايتديكی جهتله « بركاربان كلدی ، فقط تجار قيافتنه كيرمش جاسوسلردن متشكلدر . صانيورم » مآلنده برعريضه يازوب مركز حكومته يوللادی واحتياطلی داورانماسی حقنده امر آلدی .

بونك اوزه‌رينه كاروان خلقنی اورتادن قالديروب اموال

[.] ايناجق : شهزاده ، بك ، دره بكی . لغت چغتايی

واشیایی ضبط ایتدی . لکن جنکیز خانك‌ده ایلچیسی کلوب « تجارلرمزه امان ویردیککز حالده غدر ایتدیککز . غدر ، قبیح اولمقله برابر سلطان اسلام طرفندن وقوع بولورسه اقبح صاییلیر. اکر بو ایشی سندن امر آلمقسزین داییك یاپدیسه اونی بزه تسلیم ایت. یوقسه کوره‌جککی کندیك بیلیرسك» اولتیماتومنی خوارزمشاهه تبلیغ ایله‌دی .

سلطان محمد ، بو دهشتلی خبردن قورقوب تیتره‌دیسه‌ده تجلد کوسترمك ایستیه‌رك ایلچی‌یی اولدورتدی.

صاغلقله‌شو حرکتده بولونماسه‌یدی‌ده مسلمان قانلك هر طرفده نهرلرکبی آقماسنه سبب اولماسه‌یدی » .

جودت پاشا مرحوم‌ده بوخصوص حقنده شویله دییور :

« خوارزمشاه ، وکلاسیله تدابیر حربیه مذاکره‌سنده ایکن جنکیزك ایلچیسی، نامه ایله کلدی . بونامه‌ده « بنم آدملریمی قتل ایدرسکز ، مالارینی آلورسکز . آرتق جنکه حاضر اولدیکزکه طاقت کتوره‌میه‌جککز جمعیت ایله اوزرکزه کلیورم » دیو خوارزمشاهی تهدید ایلیوردی. خوارزمشاه ، بوندن حدتله‌ندی و حدت ، آکا ینه چیرکین برایش یاپدیردی. شویله‌که: جنکیزك ایلچیسنی اولدورتدی ومعیتی مأمورلرینك لحیه‌لرینی تراش ایتدیروب کیرو چویردی . زیرا ایلچی اولدورمك حقوق مللك خلافی و(ایلچی‌یه زوال اولماز) قاعده‌سنه منافیدر . بناءً علیه جنکیز

خان ، یدی یوز بیك سواری ایله تاتارستاندن خروج ایله جانب غربه حرکت ایلدی » .

کرك متن، کرك حاشیه اولارق کوستەردیکم شواوچ نمونەدن آکلاشیلمشدرکه اسلام مورخلری ، پكده حسیاته قاپیلارق سوز سویلەمیورلر . مشرك بولونان جنکیزه قارشی مسلم بولونان محمد خوارزمشاهی ، حتی خلیفهٔ اسلام ناصرلدین اللهی تخطئه ایدییورلر .

أوت ، خوارزمشاه ، مخطیایدی . چونکه : متبوعدینیسی اولان خلیفهٔ مسلمینه عصیان ایتمش و دارالخلافەیی تسخیر ایچین بغداده کیتمەیه قالقیشمشدی . ناصرالدین اللەده مخطی ایدی . زیرا اوده خوارزمشاهه اولان اغبراری طولاییسیله جنکیز کبی برخونریزی عالم اسلامك باشنه مسلط ایتمشدی .

خوارزمشاه ، ایکنجی و اوچنجی بر خطاده بولوندی ، جنکیزك تاجرلریله ایلچیسنی أولدورتدی . شو حرکتیله فتنه اویاندیرمش واویویان بیلانك قویروغنه باصمش اولدی .

جنکیز خان ، خصمنی تأدیب ایچین اوستنه یورودی واوغلی (جوجی خان) قومانداسنده بولونان مقدمة الجیشی ، خوارزم اوردوسیله اوچ کون ، اوچ کیجه قانلی برمحاربه ایدەرك غلبه چالدی . خوارزمشاه ، انهزام واقع اوزرینه بخارایه کلوب اورایه محافظ اقامه وسمرقنده مدافع سوق ایلەدکدن صوکرا

یکیدن عسکر طوپلامق فکریله خراسانه کیتدی .

موغوللر ، بخارا اوکنده‌ده محاربه وغلبه ایده‌رك شهری محاصره‌یه آلدیلر واهالینك استیمانی بالقبول آچیلان قاپیلردن ایچری‌یه کیردیلر . خوارزم‌عسکرینك برقسمی قلعه‌یه قاپانمشدی. قلعه‌یی استیلا وعسکری امحا ایله‌دیلر، آرتیق ایش بیتمش دیمکدی. چونکه : بخارانك‌ده حکمداری‌اولان خوارزمشاهك اوردوسی بوزولمش ، کندیسی فراره مجبور اولمش ، بخارالیلرده امان دیله‌یوب أولومدن قورتولمشدی . بوندن صوکرا ـ اتحاد اتراك املنی بسله‌ین ـ اولوخاقانك بوزواللی تورکلری‌ده زیر جناحنه آلماسی‌وشوصورتله تورك‌قوت وعددینك‌چوغالمسی‌لازم‌کلیوردی.

عجبا بویله‌می اولدی ؟ هیهات !

یوقاریده نقل ایدیلدیکی وجهله اهالی ، یوردندن دیشاری‌یه چیقاریلدی . ایچریده قالمش اولانلر بلااستثنا قتل ایدیلدی . نه‌وار ، نه‌یوق چاپوله اوغرادقدن صوکرا اوشهر معموره آتش ویریلدی . زمینی قان ایله صیواندیغی کبی سماسی خانمانسوز آلولرله بویاندی . دیشاری‌یه چیقاریلانلرده ویریلن امانه رغماً کوله ، جاریه دییه موغول افرادینه تقسیم اولوندی . حیات ، حریت ، عفت هیچه صاییلدی ...

نهایت جنکیز خانك ، او بویوك فکرلی خاقانك مظفر ! اوردوسی ؛ کوللر وقانلر اوزرنده یورویه‌رك سمرقنده کیتدی .

موغول آتلرینك آرقه‌سندن یایان قوشمایه مجبور اولان اسرانك یورویه‌مه‌یه‌جك درجه‌ده ضعیف دوشنلری‌ده مرحمةً ! صاغلقدن قورتاریلدی .

(سمرقند) و (اوترار) بلده‌لری عین مظالمی كوردی . بلاد سائرهٔ معموره‌ده عین وحشتك ساحهٔ اجرا آتی اولدی [*]

مدافعه‌ده بولونان (كور كنج) شهری، بش آی محاصردن صوكرا سدلری ییقیلوب جیحون صولرینك آلتنده بیراقیلدی، بنالری ییقیلوب ایچنده‌كی عجزه ایله نسوان وصبیان بوغولدی. صودن قورتولا بیلنلرده قیلیچدن كچیریلدی .

هله (مرو) ایله (هرات) ده اولدوردكلری نفوس، عقللری چله‌دن چیقاراجق درجه‌ده ایدی. برنجیسنده ٧٠٠،٠٠٠،

[*] آسیای وسطانك اول زمانكی عمارت ویسارینه برمثال اولمق اوزره یالكز بلخ شهرنده صلات جمعه قیلینور بیك ایكی یوز جامع بولندیغی ذكر ایدملم . فذلكهٔ تاریخ عثمانی مقدمه‌سی — عبدالرحمن شرف بك .

بو تاریخلرده ماوراءالنهر صحاریسی ایله خراسان وایران قطعه‌لری، سینه‌لرنده وقوعه كلمش بر چوق محارباته رغماً الك زیاده حائز عمران خطه‌لردن معدود بولنمقده ایدی . اهالیلری رفاه ایچنده ایدی . علوم وادبیات، صنایع نفیسهٔ حرافت هرطرفده ترقی ایتمكده، تشویق وحمایه كورمكده ایدی . شهرلر غلبه‌لك، خصوصی وعمومی برچوق مبانیٔ ظریفه ایله مزیندی . هرات وبلخ شهرلری بر میلیون نفوسه مالكدیلر. بخارا ایله سمرقندده ایسه نفوس بومقداری متجاوزدی .

مصور تاریخ اسلام — سید امیر علی .

ایكنجیسنده ٠٠٠و٥٠٠و١ كیشی تلف اولدی دیورلر . بونك یاریسی مبالغه اولسه‌ده یاری یاری‌یه تنزیل ایدیلسه ینه برمیلیوندن فضله طوتار .

دها زیاده مصیبت دلاللتی ایتمه‌مك ایچین (بامیان) قلعه‌سنده ـ حیواناتی بیله دوغرامق شرطیله ـ ذیروح بیراقمادقلرینی وسند نهری كنارنده بولوندقلری صیراده طاعون ظهور ایتمه‌سنه بناءً نه‌قدر مسلمان اسیر وارسه هپسنی اولدوردكلرینی سویله‌یه‌رك فقرات آتیه ایله جنكیز مظالمی بحثنه خاتمه چكه‌جكم :

« تاتارلر، بخارادن صوكرا یالكز ماوراءالنهرك مركزی دكل، كرهٔ ارضك اك بیوك بر تجارت انباری حكمنده بولنان سمرقنده واصل اولدیلر . شهر ، دائراً مادار اوچ میل مساحه‌سنده اولوب اطرافنده متعدد دمیر قاپیلر وقله‌لرله مجهز بر سور بولنمقده ایدی ، عساكر محافظه‌سی ١١٠٠٠٠ راده‌سنده اولوب بو یكونك (٦٠٠٠٠) ی تركمن وقانیقلی (٥٠٠٠٠) ی ایسه تاجر وعجم ایدی . ترك تاجرلری ، وطنداشلری اولان مونغوللردن حسن معامله كوره‌جكلرینی امید ایله شهردن چیقدیلرسه‌ده جمله‌سی بردن تاتارلر طرفندن همان قتل اولندی . بونك اوزرینه شهرده بولنان ائمه واشراف ، خارجه چیقارق بلده‌یی تسلیم ایتدیلر .

سمرقند ، تسلیم اولدیغی حالده ینه تخریب ایدیلدی .

سکنه‌سندن قسم اعظمی قلیجدن کچیریلدی . (٣٠٠٠٠) ی متجاوز ارباب صنعت اسیر اولارق جنکیز طرفندن مخدوملرینه ویریلدی . براوقدری‌ده خدمات عسکریه و نقلیه‌ده استخدام اولندی . شهرك میلیونلرجه نفوسی ایچندن فلاکتلرینی حکایه ایده بیله‌جك (٥٠٠٠٠) کیشی قدر قالمشدی . بخارا ایله سمرقندك بوعاقبتلرینی ایشیدن (بلخ) شهری سکنه‌سی ، تاتارلره هدایا اعزامیله جنکیزه عرض تسلیمیت ایتدیلرسه‌ده مونغول حکمداری ، بوشهری بلا تخریب پسنده براقمقدن قورقدی ونفوسنی تعداد وسیله‌سیله قصبه‌یه داخل اولدقدن صوکرا سکاننی قلیچدن کچیردی . بلخ‌ده دیکرلری کبی خاك ایله یکسان اولدی .

میلادك ١٢٢٠ سنه‌سنده تاتارلر ، شدتلی برمحاربه‌دن صوکرا (خیوه) شهرینی‌ده ضبط ایدوب خلقنی قتل عام ایلدکلری کبی (اوقوس) نهرینك سدلرینی آچه‌رق قصبه‌یی تخریب ایتدیلر . (نسا) قصبه‌سنده (٧٠٠٠٠) کیشی قتل اولندی . ١٢٢١ سنهٔ میلادیه‌سنده طاهریلریله ایران سلجوقیلرك پای تختی اولان (نیشاپور) ده خراب ایدیلدی . سکنه‌سندن (٤٠٠) کیشی اسیر نامیله تملك اولندی . (میرخواند) ه نظراً نیشاپور ایله جوارنده اجرا اولنان قتل عامده (١,٧٤٧,٧٠٠) کیشی تلف ایدیلمشدی .

تاتارلر ، هرات وجوارنده بر هفته ظرفنده (۱،٦۰۰،۰۰۰) كيشی‌یی قتل عام ايده‌رك بلده‌لری تخريب واحراق ايلديلر .

(ری) (ديناور) و (همدان) شهرلری‌ده يغما ايديلوب سكنه‌سنك بر قسم مهمی قليجدن كچيريلدی . . . . .

ماوراءالنهر ايله خراسان قطعه‌لرنده اثر اعصار اولان بوتون بر مدنيت خراب اولمش ، سكنه‌لری باربارلقله دمكذار اولمايه باشلامشدی . آسيای وسطانك چين وهند امتعهٔ تجاريه‌سنی آسيای غربی‌یه ويا اوروپايه سوق ايدن طريق جسيمی تهی وبيكس قالدينی كبی تجارت وحرافت تا ابد مهمل وزائل اولمشدی . شهرلر برر خرابه‌زار حالنده مشهود ايدی . سكانی ايسه يا اعدام ايديليور ويا جبراً مونغول اوردوسنه عسكر قيد اولنيوردی .

تاتارلرك هجومی ، آسيای وسطاده‌كی حيات فكريه‌يه خاتمه چكمش اوليوردی . زيرا ايران ايله قطعات غربيه ، بالآخره تلافئ مافاته موفق اولديلرسه‌ده بخارا ايله سمر قند ، هيچ بر زمان فعاليت فكريه‌لرينی استرداده نائل اولامايه‌جقلردی .

جنكيز ، آسيای وسطی‌ايله ايرانی برخرابه زاره چويردكدن صوكرا صحارئ شرقيه‌يه عودت ايدوب بر مدت صوكرا ترك حيات ايلدی .

مصور تاريخ اسلام — سيد امير علی

«خراسان كبى معمور براقليم، بوفتنه‌لر اثناسنده اويله خراب اولمشدىكه: بر آدم، جيحون ساحليله استرآباده قدر كيتسه انسان ميته‌سندن باشقه يه‌جك شى بولامازدى. عراق عجم دخى اووجهله خراب اولمشدى. الحاصل او زمان بدء اسلامدن برو ملت اسلاميه‌نك باشنه كله‌ين فلاكتلر كلمشدىكه اقصاى غرب وشمالدن خروج ايدن اهل صليب، برّالشامك مهم بلده‌لرينى ضبط ايلدكدن صكره دمياطى استيلا ايله مصرى تضييق ايدركن اقصاى شرقدن خروج ايدن مغول وتاتارلر دخى مدت قليله ظرفنده بلاد ماوراءالنهر ايله خراسان وعراق عجم وآذربايجانى ضرب ونهب ونفوس موجوده‌لرينك ثلثانندن زياده‌سنى اعدام ايله بونجه بلاد معموره‌يى تخريب ايلديلر ونسوان وصبيانى اولدورمك وكبه قادينلرك قارننى ياروب قارنلرنده‌كى جنينلرينى تلف ايتمك كبى انسانى دلخون ايده‌جك وتويلرى اورپرده‌جك فاجعه‌لر ايشله‌ديلر.»

« قصص انبيا ـ جلد ١١ جودت پاشا»

« طوفان كبير، طوفان ما ايسه ظهور تاتاره طوفان آتش وياخود طوفان خون ده‌نيلسه شايانذر. چونكه: بر فرقه‌سى بر شهره هجوم ايتسه بهمه‌حال برنده كميك ييغيننذن، بنا خاكسترندن باشقه برشى قالمازدى. براردوسى برصحرايه اوغراسه البته آتلرى ديز قاپاقلرينه قدر قان ايله يوغورلمش چاموره باتمادن كچمزدى.

اقوام اسلامك عمومنه بر درجه یلغیناق کلمشدی که مغول، مروی ضبط ایتدیکی زمان هر تاتارك اعدام ایلدیکی آدم، درت یوزه بالغ اولمش ایدی. مراغه‌ده بر تاتارقاریسی، برسرای خلقنی علی العموم قتل ایتمش وهیچ برنده مقاومت دکل، تخلیص جان ایچون بر حرکت مذبوحانه بیله کورمه‌مشدی. «کمال بك مرحوم»

«فتنهٔ تاتارك زیروزبر ایلدیکی یرلردن فرار ایله یاقه‌یی قورتاران طوائفدن بری‌ده عثمانلیلرك جدّ اعلاسی اولان (قایی خان) عشیرتی ایدی. تاریخلرمزك روایتنه نظراً عشیرت مزبوره (آل سلچوق) رفاقتیله ماوراءالنهردن زمین ایرانه انتقال ایدن ترك قبائلندن اولوب مرو مضافاتندن (ماهان) نواحیسنده اختیار توطن ایتمش ایکن غائلهٔ جنکیزیه ظهورنده ترك دیاره وجهت غربیه‌یه طوغری فراره مجبور اولمش وابتدا اخلاطه و آندن آذربایجانه هجرت ونهایت حلب معموره‌لرینه طوغری عزیمتنده جعبر قلعه‌سی (.) پیشکاهنده رئیسی (سلیمان شاه ابن قیا آلپ) قضاءً فرات نهرینه دوشه‌رك ارتحال دار آخرت ایلمشدر.

«تاریخ عثمانی انجمنی رئیسی وقعه نویس عبدالرحمن شرف بك»

(.) ذکره شایاندر فراتك هریری بن که بر تورکم اونوتمام (جعبر)ی
تورك اولان نعمتشناس اولمق کرك وار یری کیتسه‌م (مزار ترك)ه‌دك
ای مزار ترك! صفوتخانه‌سك خوابگاه شاهسك، شاهانه‌سك
افتخار ایت ای سرای معنوی شاه ترکان سنده اولمش منزوی

تاریخ نویس سلاطین آل عثمان معلم ناجی مرحوم

«جنكيز خان وخلفلری آرتق بخارا ، سمرقند ، نیشاپور واصفهان طرفلرينی كاملاً ضبط ايتمشلردی . طوغرول بك ايله ملكشاهك ادارەسنده بولونان يرلرك كافەسی موغوللرك حاكميتی آلتنه گچمشدی . اوصرەده بو حوالی‌يه يرلەشن توركلردن بر قسمی، موغول حاكميتنی قبول ايتمك ايستەمدكلرندن آناطولی‌يه مهاجرت ايتمشلردی. بودورده آناطولی‌دە برچوق تورك قبیلەلری بولونيور ، كافەسی ده ملی خاندانلرينی محافظه ايليوردی . بو مهاجرته اشتراك ايدن قبیلەلر ايچنده برقبیله واردی‌كه (قايی) عائلەسندن قايا آلپ اوغلی سليمانشاهك معيتنده والّلی بيك كيشی قوتنده ايدی . ايشته عثمانلی خاندانڭ مؤسسی عثمان غازينڭ جدی ، بو قايا آلپ ايدی .

جنكيز خان ، خوارزم حواليسی ايله جلال‌الدينڭ بوتون ممالكنی اشغال ايله‌ديكی صرەده سليمان شاه، خوارزمده (ماهان) شهرندن چيقمش ، قبیلەسی ايله برابر (ارمنستان) طرفلرينه كلەرك (ارزنجان) و (اخلاط) جوارندە يرلشمشدی (١٢٢٤). برقاچ سنه صوكرا جنكيز خانك وفاتی خبرينی آلنجه بورادن قالقمش ، قبیلەسنی طوپلامش ، فرات ساحللرينی تعقيب ايدەرك لطيف اقليمی وطبيعی ثروتلريله كوكلنی جذب ايدن وطن اصليسنه دونمك ايستەمشدی . فقط (جعبر) قلعەسی جوارندن نهری گچر ايكن غرق اولمش (١٢٣١) ، وفاتی قبیلەسی آرەسنده

جسارتسزلك واختلاف حصوله کتیرمشدی . تاریخ عثمانی انجمنی اعضاسندن احمد رفیق بك »

ایشته شواوزون اوزادی‌یه‌یازیلردن، تورکلری یرله‌شدیرمك امل عالیسنده بولونان ؛ حال بوکه: عثمانلیلرك اجدادی اولان قایی خانلیلری‌ده وطنلرندن دور ایدوب مهاجرته مجبور بیراقان داهئ اکبرك! فطرت‌وحشیه ومزیت حقیقیه‌سی آکلاشیلمشدر صانیرم. آرتیق جهانلر ییقوب یقمن وجانلر یاقوب یاقمن بالخاصه تورك عرقندن اولانلرك قانی ایچن بو حریفك مزارینه یمین‌ایدیلمکمی، یوقسه الی‌الابد نامنه نفرین اوقونمقمی لازم کلدیکی دوشونولسون .

برازده (هلاکو)[۱] دوستمزدن‌وفتوحات‌شریفه‌سندن! بحث‌ایده‌لم:

[۱ هلاکو ـ اصلی قولاخو ، قوله‌آت ، هلاکو خان بن تولی‌خان بن جنکیز خان که مشهوردر . بغداد ، شام ، کابل ایله اکثر بلادی تسخیر ایده‌رك وفاتی ۶۶۳ عمری ٤٨ ایام سلطنتی ٨ سنه‌در . خواجه نصیر طوسی ، آنك امریله مراغهٔ تبریزده بر رصدخانه بنیاد ایتمشدر .

لغت‌چغتایی ـ شیخ سلیمان افندی

شیخ سلیمان افندی (جنکیز) کلمه‌سی ایچین‌ده شوایضاحاتی ویریور: « جنکیز : قوی ، غیور ، سرت ، بیوك ، بزرك ، اولوغ . مشهور جنکیز خان . مثال :

هم اول‌دم که تخت اوزره قیلدی مکان
لقب قویدیلار آنکا جنکیز خان
که جنکیز معنی‌سی بی اشتباه
مغول لفظی‌ده کیلدی شه‌لارغه شاه
اصل اسمی تموچین بن یسوکای »

جنكيز خونريزك اولاد سائرەسندن باشـقه (جوجی‌خان) [٢] (چغتای خان) (اوكتاقا آن) (تولی‌خان) اسملی دورت اوغلی واردی .

عرب تاریخلرنده (دوشی‌خان) نامیله مقید بولونان (جوجی خان) قابچـاق وجنوبی روسـیه‌ده ، (چغتای‌خان) ده ماوراء النهرده حاكمدی .

جوجی خان ، باباسنك صاغلغنده وفات ایدوب یرینه اوغلی (بایدوخان) تعیین اولوندی وقریمده‌كی تاتار خانلری، بونك نسـلندن ظهوره كلدی . چغتـای خان ، كرك پدرینك ، كرك برادری اوكتاقا آنك زمانـنده بالتبعیه توركستان حكومتـنده بولونمش ایسه‌ده اولادواحفادی كسب استقلال ایده‌رك تیمور لنكك ظهورینه قدر حكومتلری پایدار اولمشدر .

(٢) دوشی خان، جنكيز خانك بیـوك اوغلیدر . جوجی نامیله‌ده مذكوردر . آناسی قنقرات قبیله‌سی رئیسنك قیزی (بوریه قوچین) نام خاتوندر . مركیت قبیله‌سی رئیسی ، بركیجه بغتةً جنكیزك قبیله‌سنی باصوب مزبوره‌یی اسیر آلدی‌كه اولوقت حامل بولنمشدی ، آز برمدت صكره رئیس مرقوم ، بوریه قوچینی جنكیزه اعاده ایتدی . مزبوره یولده حملنی وضع ایدرك یانـنه وصـول بولدقده جنكیز، اظهارمسرت ولسانلرنده مسافر معناسنه اولان (جوجی) لفظنی شـو چوجغه اسم وضع ایتمشدی . مرأت العبر جلد ٩ دیاربكرلی سعید پاشا

جوجی : بغتةً ، وهلةً كلن مسافر، سوكلی چوجق ، دلبر جوجه، تازه . . لغت چغتایی — شیخ سلیمان افندی .

تولی خان . پدرینك بك سه وکیلیسی ومصاحب دائمیسی اولدیغی جهتله یانندن آریلمامش وجنکیزك اولمه سندن براز صوکرا ، یعنی ینه اوسنه ایچنده باباسنك کیتدیکی یره کیتمشدر .

اوکتاقاآن ، پدرینك جانشینی اولمش ، وفاتنده قاریسی (تورا کینا) تخت حکومته کچمش ، اوندن صوکرا اوغلی (کیوك خان) . داها صوکراده تولی خانك اوغلی وکیوك خانك عمجه زاده سی (منکوقاآن) موغول سریر حکمداریسنه اوطورمشدر . [۱]

منکوقاآن . حکمدار اولدقدن صوکرا برادری (قوبلای) ی

[۱] منکوقاآن : سلاله ٔ جنکیزك دردنجی حکمداری اولوب جنکیزك دردنجی اوغلی تولی خانك اکبر اولادی ایدی . ٦٤٨ تاریخنده عم زاده سی (کیوك خان)ك وفاتی اوزرینه تخت سلطنته قعود ایده رك برادرلرندن هلاکو خانی غرب ، یعنی ایران وعراق وشام وقبلاقاآنی چین وتبت جهتلرنده توسیع ممالکه مأمور ایتمش و ۹ سنه حکومت سوردکدن صکره ٦٥٧ ده چینده بر شهری محاصره ایتمکده ایکن قتل اولنمشدر . اسلافنه نسبةً عادل ومنصف اولوب سادات علما ومشایخی تکالیف میریه دن عفو ایتمشدی . فرانسه قراللرندن سنلوئی ، کندیسنی خریستیانلغه دعوت واسلامه قارشی اتفاقی تکلیف ایتمك اوزره نزدینه بر هیئت سفارت کوندرمش ایسه ده صاحب ترجمه ، بو هیئته وتکلیف واقعه اصلا التفات ایتمه مشدی .

شمس الدین سامی بك

منکو : موغولجه (خالد ، مخلد) معنالرینه کلیرمش .

۵۰۰۰۰۰ عسكرله شرق طرفنه ، دیگر برادری (هلاكو)یی ده ـ ایلخان [۱] یعنی ایل وعشیرت خانی عنوانی ویروب ـ ۲۰۰۰۰۰ عسكرله غرب طرفنه یوللادی [۲] معیتنه ده بیك دانه (نفط انداز) ایله بیك دانه (منجینقساز) وبردی .

بو اوردولرك وظیفه‌سی ، قوماندانلرینك بویوك بابالرندن آرته قالان یرلری، یاقوب ییقمق واورالرده‌كی اهالی‌یی كسوب بیچمك ایدی .

قوبلای خان ، شرقه كیتدی وچین اقلیمنی استیلا ایدوب (پكین) تخت حكمداریسنه اوطوردی . نهایت ۶۹۳ ده وفات ایدوب مقامنی طورونی (تیمورخان) ه بیراقدی .

هلاكو ایسه : ۶۵۴ تاریخنده (باطنیه) حكومتنی استیصال ایده‌رك حكمدارلری اولان (خواندركن‌الدین خاورشاه) ی

[۱] ایلخان : جنكیزك تورونلرندن ایران وعراق جهتلرنده حكم سورن وخلافت عباسیه‌یه ختام ویروب ممالك اسلامیه‌یی زیروزبر ایدن هلاكوخانه تخت جنكیزیده بولنان برادری (منكوقاآن) طرفندن ویریلن عنواندر .

شمس‌الدین سامی بك

[۲] منكوخان ، هلاكویی غربه مأمور ایتدكدن صكره حین وداعده « ملوك اطرافدن سكا متابعت ایلهینلره تعرض ایتمه . علی‌الخصوص خلیفهٔ عباسی ، سكا اظهار محبت ایلر ایسه آنی اینجیتمه . اما سركشلك ایلر ایسه جنكیزخان قانونی اوزره لازم كلنی اجرا ایت» دیو هلاكویه تعلیمات ویرمش .

قصص انبیا جلد ۱۱ جودت پاشا

طوتوب قاردەشنه گوندەردی . خواندرکن الدین ، ماواءالنهره کتیریلدیکی صیراده منکوقاآندن کلن امراوزەرینه قفاسی کسیلدی وباطنیه سلسلهٔ خبیثەسنه شوصورتله خاتمه چکیلدی .

هلاکونك سیئات لاتحصاسنه مقابل کوستەریلەبیلەجك یکانه حسنه وارسه اوده باطنیه حکومتنی استیصال ایتمەسیدر .

بوندن صوکرا ایرانی وآذربایجانی استیلا ایلەیەرك قسطنطینیه اوزەرینه کیتمك فکرندەایکن براسلام عالمی ایلەبراسلام وزیرینك تشویق وتسهیلنه بناءً دارالخلافهٔ بغداده یورومشدر .

بواسلام عالمی (محقق طوسی) دەنیلن (نصیرالدین) ایدیکه باطنیلرك پای تختی اولان (الموت) قلعەسنده اوطوروب (خواندرکن الدین) طرفندن سفارتله هلاکویه یوللانیلمش وکوردیکی اکرام اوزرینه ایلخان نزدنده قالوب اوکا عقل خواجەلغی ایتمەیه باشلامشدی .

اوبری ایسه بغداددەکی خلیفهٔ عباسی (مستعصم بالله) ك وزیری (مؤید الدین ابن علقمی) ایدیکه : شیعی المذهب اولدیغی جهتله مقام خلافتده سنی بر ذات بولونماسنی چکەمیور ، عباسیه خاندانی محو ایدەرك علوی برخلافت تأسیس ایلەمك ایستیوردی .

ایکیسیده شیعی بولونان بوعالم ایله وزیرك مذهب مغایرتندن باشقه خلیفهٔ عباسی‌یه شخصی منافرتلریده واردیکه: نصیرالدین، مستعصم باللهك وصفنده برقصیده یازمش ، فقط ـ ابن علقمی نك

عرض ایتمه‌یشندن طولایی ـ اومدیغی جائزه‌یی آلامامشدی . ابن‌علقمی‌نك غرض ومنافرتنه کلینجه : بغدادده سنیلرله شیعیلر آراسنده اکسیك اولمایان مذهب غوغالرندن بری آزیشمش وخلیفه زاده (ابوبکر) ك امریله‌عسکر مداخله ایده‌رك شیعیلرك اقامتکاهی اولان (کرخ) محله‌سی یاقیلمشدی .

ایشته بوغرضکاران برنقطه‌ده برله‌شدی . بری ، هلاکویی بغداد اوزه‌رینه یورومه‌یه تشویق ایدییوردی . دیکری ، جانلی دعوتنامه [*] کوندروب (مستنصر) زماننده ترتیب ایدیلمش اولان سواری عسکرینك مقداریی یوزبیکدن یکرمی بیکه ایندیریور . اونلرك معاش وتخصیصاتی‌ده اهالی اوزه‌رینه یوکله‌تیوردی .

خلیفه مستعصم ایسه ابن علقمی‌یه تودیع امور ایله‌مش اولدیغندن بونلرك هیچ بریندن خبر آلامیوردی . چونکه : حلیم وسلیم برآدم اولقله برابر مقام خلافتی اداره ایده‌بیله‌جك برحالده دکلدی . وزیرینك معروضاتنه آلدانیور وسلم وسکون ایچنده یاشادیغنه اینانیوردی .

---

[*] هلاکویه دعوت ایچون شو یولی بولدیغی مشهوردر . بر کوله‌نك باشنی تراش ایتدیره‌رك جلدینه ایکنه وکحل ایله یازه‌جغنی یازدقدن صکره صاچی کلنجه‌یه قدر حبس ایتمش . بعده « وصول ایلکده باشکی تراش ایتدیرنی اخطار ایت » تنبیهله زوللیی کوندرمشدر . باشنك بر طرفنده « مکتوبی اوقودقدن صکره یرتیك » مأ الی یازمش اولدیغندن بعدالاطلاع کوله‌یی درحال اولدیرمشلردر .

اسامی — معلم ناجی .

نهایت كوكك برنده هلاكونك براولتیماتومی كلدی كه «دوشمنز اولدیغكدن بحث ایدیورسكده یازدیم ایچین عسكر ایسته‌دیكمز وقت كوندرمیورسك . دوستمیسك ، دشمنمیسك؟ حالك ، قالكه اویمیور ! » دیه یازیلمشدی.

ابن علقمی ، بواولتیماتومه متنظمانه برجواب یازدی. نصیر الدین طوسی ایسه جوابی ، هلاكونك حدتنی تحریك ایده‌جك صورتده ترجمه وتفسیر ایله‌دی

چون قلم دردست غداری بود
لاجرم منصور برداری بود

بناءً علیه موغول اوردوسی ٦٥٥ تاریخنده بغداده یاقلاشدی. خلیفه‌نك امراسندن بولونان (ركن الدین) یكرمی بیكه وارمایان سواری عسكریله قارشی چیقوب بغداده ایكی قوناقلق مسافه‌ده چارپیشدیسه‌ده ٢٠٠٠٠٠ موغولك آتدنی اوقلره قارشی طورامادی .

عسكرینك برقسمی سوربه طرفلرینه صاووشدی . برقسمی‌ده كندیسیله رابر بغداده طوغرو قوشدی .

هلاكو اوردوسی ، یورویوب بغدادی محاصره ایتدی ونفط آتشلریله منجنیق طاشلری آتمایه باشلادی . قرق ، اللی كون سورن محاصره اثناسنده بغداد شهرمعموری یاتوب ییقیلیوردی .

ابن علقمی ، مصالحه تكلیفنده بولونمق اوزره خلیفه‌دن اذن

آلوب محاصره اوردوسنه كيتدى . اوراده دييه‌جكنى ديدكدن صوكره دونوب كلدى و « هلاكو ، سزى مقامكزده ابقا ايتمك، حتى قيزينى اوغلكزه تزويج ايله‌مك ايستيور . اجداديكزك ديلميلره وسلچوقيلره انقياد ايتدكلرى كبى سزده بونلره مطاوعت كوسته‌ريرسه‌كز مسلمانلرك مالنى وجانى قورتارمش اولورسكز. براز وقت كچينجه‌ده ديله‌ديككزى ياپارسكز » ديدى .

زواللى خليفه . بويالديزلى سوزلره آلدانوب اوغوللرى ، اعيان دولتى وسادات بنى عباس ايله هلاكو اوردوسنه كيتدى ، اهميتسز بر صورتده قارشيلانوب بر اوبايه قوندورولدى . صوكرا ابن علقمى « هلاكو ، قيزينى خليفه‌زاده‌يه ويره‌جك، نكاح جمعيتنده بولونكز» دييه بغداد علماسيله فقهاسنى دعوت ايتدى . طاقيم طاقيم كلديلر. اوندن صوكرا وحشى برجلادلق باشلادى . بغداددن كلنلرى مستعصمك كوزى اوكنده برر برر أولدورديلر . كنديسنى‌ده كچه‌يه صاروب موغول اصولنجه تكمه‌لرله خردوخاش ايده‌رك شهيد ايله‌ديلر .

بعده بغداده كيروب قتل عامه باشلاديلر . قرق كون سورن بووحشت اثناسنده صاييلماز ، ياخود صاييسنه ايناني‌لماز درجه‌ده نفوس قتل اولوندى ، قيمت ماديه‌سى بولونان اموال واشيا يغما ايديلدى . قيمت معنويه‌لرينه بها يه‌تيشه‌مه‌ين كتب نفيسه‌ايله بعض امانات متبركه دجله نهرينه آتيلدى .

خلاصه : تعبیر معروف وجهله طاش اوستنده طاش ، کووده اوستنده باش براقیلمادی. آنجاق قارغاشالقده صاووشا بیلنلر، یاخود قویولره وصویوللریله ایزبه محلّلره کیزله‌نلر قورتولدی .

مستعصمك قرارکاهه کیدرکن (خرقهٔ پیغمبری) یی لابس و (عصای نبوی)یی حامل بولوندیغی وقتلندن صوکرا هلاکونك امریله بونلرك یاقیلمش اولدیغی‌ده مرویات تاریخیه‌دندر .

(سید امیر علی) افندی (مصور تاریخ اسلام) عنوانلی اثرنده دیورکه :

« بغدادك صورت تخریبنی تصویر ایچون (جیبون) کبی برمورخ استادك قلمی لازمدر . اللرنده مصحف شریف بولندیغی حالده اولرندن دیشاری چیقارق طلب امان ایتمش اولان قادین وچوجقلر هدف شمشیر اولوبوردی . برخیلی کبار قادینلر سوقاق اورته‌لرینه جر ایدیله‌رك اك ایکرنج معاملات بهانه‌یه آلت اولویورلردی . بونجه حکمدار معرفتیله و عصرلرجه بر مدت ظرفنده جمع ایدیلن خزائن صنعت ومعرفت ایله اسکی ایران مدنیتنك بقایاسی ، بر ایکی ساعت ایچنده تمامیله محو وازاله ایدلدی . اوچ کون قدر بغدادك سوقاقلرنده قان جاری اولدی . دجله برقاچ میل مسافه‌یه‌قدر قرمزی‌یه بویانمشدی. یغما ، قتل وتعدی فضایحی آلتی هفته قدر امتداد ایتدی . جسیم سرای ، جامع وتربه‌لر یابوسبوتون احراق اولونویور ویاخود حامل اولدقلری مذهب قبه‌لرندن طولایی ییقیلیوردی .

خسته‌خانه‌ده یاتان مریضان ایله مدارسده بولنان علما وشاکردان بیله اولومدن قورتولامامشلردی .

اله کچن کتابلر یا یاقیلیور، یا نهر قرنده ایسه صویه آتیلیوردی. ایشته بش عصرده طولدورولان قیمتدار بر خزینه ایله بیوک بر ملتك اك کزیده لهجه‌لری بوصورتله ابدیاً نابود اولمشدر ...

تاتارلرك هجومندن اول بغداد شهرنده تقریباً ایکی میلیون قدر نفوس موجود ایکن ابن خلدونه نظراً قتل عامده و آلتی هفته ظرفنده ۱۶۰۰۰۰۰ کیشی تلف ایدیلمشدی ...

جنکیزك زماننده خدمتنده بولنمش اولان (جهانکشا) مؤلفی (جوانی) ده دیرکه : عالمی استیلا ایدن اختلال عظیم، یریوزندن وبالخاصه محراب معرفت وملتقای معرفتمندان اولان خراساندن علم ایله عالمی قالدیرمشدی .

تاتارلر، بغدادی تخریب ایله‌دکدن صوکرا فرات نهرینی بالمرور کذرکاهلرنده غارت وقتل عام ایله دمکذار اولارق الجزیره‌یه واصل اولدیلر . حران ونصیبین سکنه‌سنی قلیجدن کچیردیلر . حلبده اللی بیك کیشی اتلاف ایدیلمش . بیکلرجه قادین وچوجوق اسیر آلنمشدی »

مستعصم باللهك شهادتیله ٥٢٤ ییللق خاندان عباسیه خلافت وسلطنتی، منقرض اولدی، وعالم اسلام، اوچ بوچوق سنه قدر خلیفه‌سز قالدی . نهایت ٦٥٩ تاریخنده مصرده و (ملك الظاهر بیبرس)

زماننده بر خلافت اسلامیه تأسیس ایدیله‌رك مرحوم مستعصمك عمجه‌سی اولوب بغداد قتل عامی صیراسنده چوله قاچمق صورتیله قورتولان (احمد ابوالقاسم العباسی) یه (مستنصر بالله) لقبیله بیعت اولوندی (۱۳ رجب سنه ۶۵۹) نامنه سکه باصیلدی.

فقط خلافتك بودفعه‌كی حالی، اوّلكینه مقیس اولاحق درجه‌ده دكلدی. سلطنت، مصر كوله‌منلرینك الندە بولوندیغی جهتله خلیفه‌نك وظیفه‌سی. تكیه شیخلكنه دونمش ومقام حكومته كچن سلاطینه (ولینك السلطنة) دیه‌رك قیلیچ قوشاتوب منشور ویرمكدن عبارت قالمشدی كه خلفانك شو ضعف وعجزی (یاووز سلطان سلیم) ك امیرالمؤمنین وخلیفهٔ سیدالمرسلین اولماسنه قدر سورمشدی .

ابن علقمی ، ولی نعمتنك زوال خلافتیله شهادتنه خدمت ایتدكدن صوكرا علوی برخلیفه اقامه‌سنی هلاكودن رجا ایله دیسه‌ده مسئولی اسعاف اولونمادی وشخصنه اهمیت ویرن كیمسه بولونمادی . كمال ذلت وحقارت ایچنده وآز مدت ظرفنده عازم دار مجازات اولدی .

نصیرالدین طوسی‌ده : ۶۷۲ تاریخنده بغدادده وفات ایده‌رك (امام موسی كاظم) رضی الله عنه حضرتلرینك تربهٔ شریفه‌سی جوارینه دفن اولوندی .

*
* *

(ندیم) كبی دنیاده ذوق وصفادن باشقه بر شیئه صرف ذهن ایتمه‌مش اولان لاقید برشاعره بیله :

تحمل ملكنی يقدك هلاكو خانمسك كافر !

بوتون دنیایی یاقدك آتش سوزانمسك كافر !

دیدیرته جك قدر جانسوز وجهانفروز اولان هلاكونك قانلی فتوحاتندن ایشته برنمونه !

بويوك باباسنك بويوك فكرله ! یاپدیغی تخریباتی ده خلاصة الخلاصه اولارق يوقاريده يازمشدم . تيمورلنكه كلينجه : وقايع وحشيانه‌سی ، تاریخ عثمانیمزده مفصلاً يازيلی بولونديغندن بوراده اوندن بحثه لزوم كورميورم . عجبا بوقانلی حریفلرك ، بوانسانيت دشمنلرينك ، بومدنيت مخربلرينك هانكی فضيلتلری كوره‌رك يورده كنديلرينه پك بويوك پایه‌لر ويريلك و توركلكك نمونهٔ علويتی اولارق كوسته‌ريلمك ايسته‌نيليور ؟ نه سويله‌يه‌يم؟ جناب حق ، جمله‌مزه پرده‌سز كوز ، غرضسز يوره‌ك ، اختلالسز شعور احسان بويورسون .

منكو قا آن ٦٥٧ ده وفات ايتدی . هلاكو ، اونك يرينه كچمك ايچين موغولستانه دونه‌جكی صيراده قوماندانلرندن برينك شامده فنا حالده بوزولماسی[١] اوزه‌رينه ايرانده قالدی و (مراغه) يی پای

[١] ٦٥٧ سنه‌سی حلولنده موغوللر (آمد) ه كلديلر . حاكمی اولان (كمال الدين) مصر حكومتندن استمداد ايتدی . اووقت سلطان مصر (ملك المنصور علی بن المعز) ايدی كه هنوز صبی بولونويوردی (اميرسيف الدين قطز المعزی) ده لالاسی ايدی .

اميرقطز ، امرا و اعيانی طوپلايوب مشاوره ايتدی . (شيخ عز الدين بن

تخت اتخاذ ایله اعلان استقلال ایتدی . ٦٦٣ سنه‌سنده‌ده جزای جنایاتنی کورمك اوزره او بردنیایه کیتدی . (٢)

عبدالسلام) که فضل وکمالیله مشار بالبنان برذات صاحب عرفان ایدی.
« مملکت ، دشمن هجومنه معروض قالینجه بوتون اهالینك مدافعه‌ده بولونماسی واجب واوردوتجهیزی ایچین رعایادن اخذ اموال ایدیلمه‌سی‌ده جائزدر. فقط شوشرطایله‌که: بیت‌المالده بر شی قالمامش اولمالی، جمله‌کزده زوائد ومزیناتکزی صاتوب آنمالی وسلاحکزی صاقلامالیسکز، هرکسله واراق‌ویوقلق‌خصوصنده مساوی‌اولمالیسکز، یوقسه عسکرك النده اموال ذخره واسلحهٔ فاخره بولوندقجه کیمسه‌دن برشی آلامازسکز » دیدی.
بر قاچ کون صوکرا امیر قطز، صبی اولان ملك‌المنصوری خلع ایله کندیسی تسلطن ایتدی و (ملك المظفر) عنواننی آلدی .
٦٥٨ سنه‌سنده موغوللر، فراتی‌کچوب حلبه‌کیردیلر اوراده برچوق نفوس اتلافندن صوکرا دمشقه واصل اولدیلر ، ملك المظفر ، شعبان ایچنده مصردن چیقدی. (رکن‌الدین بیبرس‌البندقداری) ده برابرنده ایدی . (عین جالوت) موقعنده موغول اوردوسیله قارشیلاشدیلر ورمضانك ١٥ نجی جمعه کونی چارپیشدیلر . موغوللر ، فضله تلفات ویردکاری جهتله بوزولوب‌قاچدیلر. ملك‌المظفر، دمشقه‌کیردی. رکن‌الدین بیبرس‌ده دشمنی تعقیب ایله حلب وحوالیسندن تبعید ایله‌دی .
تاریخ الخلفا ـ امام سیوطی .
(٢) هلاکو مراغه‌ده‌اسیر حسن وآتی اولدیغی بر ارمنی‌قاریسنك کوکلنی خوش ایتمك ایچون جوامع شریفه‌یی تخریب ویرلرینه کلیسالر بنا ایتمکله مشغول ایکن مراغه‌دن (چقتو) قیشلاغنه کیدوب استحمام ایتدکدن صکره مزاجنه انحراف کلدیکندن اطبانك اتفاقیله ویریلن مسهل، بناء حیاتی مضمحل ایلدیکی جهتله قرق سکز یاشنده اولدیغی حالده عازم بئس‌المصیر اولدی مـ مرأت‌العبر . جلد ٩ دیاربکرلی سعید پاشا

تشکیل ایله‌دیکی حکومته (دولت ایلخانیه) واودولتك حکمدارلرینه (ایلخانیان) تعبیر اولونور .

(ابن الاثیر) (تاریخ کامل) نده دییورکه :

« موغول حادثه‌سی ، عموماً بشریته وخصوصاً اسلامیته عارض اولمش برمصیبت کبرادرکه زمانلر ، مثلنی اتیان ایتمکدن عاجزدر . بری چیقوب ده (دنیا یارادیلالی بری بویله بربلایه اوغرامامشدر) دیسه طوغرو سویله‌مش اولور . چونکه : تاریخلرده بوحادثه‌نك برأشی کورولمه‌مشدر .

کتب تواریخده اعظم مظالم اولمق اوزره (بخت نصر) ك بیت المقدس ایله بنی اسرائیله یاپدیغی کوسته‌ریلیر . حال بوکه : بیت المقدس ، بونلرك تخریب ایتدکاری بلده‌لر یاننده هیچ ، بنی اسرائیل ایسه قتل عام یاپدقلری نفوسه نسبتله هیچ اندر هیچدر .

بو برمصیبت مدهشه ایدی‌که : روزکار اوکنه دوشمش بولوطلر کبی قوشویور ویاقوب ییقمق ایچین آلولر ، ییلدیریملر طاشیوردی . زیرا : چین طرفندن ظهور ایده‌رك کاشغر وبلاساغون کبی تورکستان بلده‌لری اوزرینه یورودیلر . اورادن بخارایه وسمرقنده کلوب اونلری آلمقله برابر اهالیسنی تمامیله اولدوردیلر . صوکرا ایچلرندن برقسمی خراسانه کچوب تخریب وقتل صورتیله ایلرله‌یه‌رك (ری) و(همدان) شهرلرینی چیکنه‌دیلر ،

حتى عراق حدودينه دايانديلر . داها صوكرا آذربايجانه توجه ايدەرك عين شناعتى اوراردەده ياپديلركه هپسى برسنه ايچنده وقوع بولدى .

آذربايجاندن دربندشروانايله (لان) و (لكزى) طرفلرينه قدر كسوب بيچەرك اوزانديلر . بعده (قاپچاق) ه طوغرولوب بولدقلرينى اولدورديلر . متباقيسنىده ترك دياره مجبور ايتديلر .

ينه ايچلرندن برقسمى (غزنه) طرفلرينه كيدوب (سجستان) و (مكران) ده عين وحشتى ، بلكه دها فضله دنائتى ياپديلر .

ايشته بونلر ، ايشيديلمەمش شيلردر . اسكندر كبى برجهانكير بيله بودرجه سرعتله تسخير بلاد ايدەمەمشدى . چونكه : ضبط ايلەديكى ممالكى اون سنه ظرفنده آلمشدى . بر ده كندينه انقياد كوستەرنلره قطعاً ضررى دوقونمامشدى .

بونلر ايسه برسنه ايچنده دنيانك اك كوزل و اك معمور يرلرينى آلمشلر وكيدەمدكلرى يرلردەكى اهالىيەده فوق العاده بر قورقو صالمشلردى . «بغدادە كيەلرينى و اورادەكى وحشتلرينى سويلەدكدن صوكرا » خليفه ، تكمەلرله اولدورولدى . (امام ذهبى) نك ظننه كورەده دفن اولونمايوب جسدى ميدانده براقيلدى » .

* * *

رومانيلر آرەسنده (نەرون) كبى بر ظالمك ظهورى ، رومانيلرەشرف ويرمەديكى كبى (جنكيز) دە نيان اظلەمك دەوغولستاندن خروجايله

اسلام وبالخاصه تورك عالملرینی هرج ومرج ایتمه‌سی، تورکلر ایچین مدار افتخار اولاماز .

بن ، دیناً مسلمان اولدیغم کبی عرقاً‌ده تورکم . فقط دینداش وعرقداشلرمدن بر چوغنی کسمش ، حتی اجدادیمی ترك دیاره مجبور ایتمش اولان جنکیزك کندیسیله‌ده، اوغوللری وطورونلری ایله‌ده افتخار ایله‌مك شویله طورسون ، اوروپالیلر ، تورکلرله موغوللری برلشدیریورلر ، بومناسبتله بنی‌ده جنکیزه منسوب بیلیورلر دیه عار ایده‌رم .

بوکون (نه‌رون) نامنی ایشیدن بر خرستیان ، عیسویلره یاپدیغی اشکنجه‌لری خاطرلادیغی جهتله او قیصرستمکره دیشلرینی غیجیرداتیر . (.) (جنکیز) آدینی دویان بر مسلمان‌ده دینداشلرینه قارشی اجرا ایله‌دیکی وحشتلر طولاییسیله او بشریت دشمنی ایچین قلبنده ایم بر آجی دویار واوکاخصومت بسله‌مه‌سنی، مسلمان شهیدلرینك جزای انتقامی صایار . بوکا بناءً درکه جنکیز ایله پیروان وحشتنك اسامیسی ، آلتی یدی عصردن بری عالم اسلامده کمال نفرت واستکراه ایله یاد ایدیله کلمش وبزم مملکتده‌کی بعض افراطپروراندن باشقه بالعموم معاصرین مسلمینجه‌ده بوحال دوام ایله‌مکده بولونمشدر .

(.) علی الخصوص او ظالم نه‌رون ، مظالم مشهوره‌سیله برابر جنکیز خان حضرتلرینك حضورشقاوتنده لاتشبیه حواری (سن پیه‌ر) درجه‌سنده قالیر .

ایشته (سراج الاخبار افغانیه) غزته‌سنك — که حکومات اسلامیه آراسنده مهم بر موقع سطوتی بولونان افغانستان دولتنك پای تختنده انتشار ایله‌مکده‌در — ١ جمادی الاولی ٣٣٢ تاریخلی و ١٤ نومرولی نسخه‌سنده بولغارلرك روم‌ایلیده‌اجرا ایله‌دکلری مظالمه دائر قلم یوروتولورکن :

« قبل ازین درشمارهای روز نامهٔ مبارکه درزیر عنوان (عبرتنامه) از مظالم بلغار وحرکات جنکیزانهٔ آن کروه ستمکار عرض انظار بصیرت دثار خوانندکان ذی اقتدار ومطالعه کنندکان صاحب وقار نموده‌بودم »

ده‌نیلیور وجنکیز مظالمی، بولغار مظالمنه مشبه‌به اولمق اوزره کوسته‌ریلیور. تشبیهده مشبه‌بهك مشبهدن اقوی اولماسی، ادبیاتك اك زیاده بیلنیر واك چوق تطبیق ایدیلیر بر قاعده‌سیدر .

دیمك‌که عالم اسلام، مشرك بر موغولك بویوکلکنی طانیمق شویله‌طورسون، اونك‌فجایع وفضایحنی‌اونوتامیور. بوالیم‌خاطره‌یی ادامه ایتمه‌سنده‌ده حق‌وار . بزم بولغارلردن‌کوردیکمزحایدودلغی اونوتمامز وبربولغارك آلنی طوتوب‌ده «غوسپودین! سز، یوردیمزی چیکنه‌دیکز؛ کنج، اختیار، چولوق، چوجوق‌دیمه‌دیکز. کسدیکز، دوغرادیکز، یاقدیکز، ییقدیکز . اما بونلر ایکی قارده‌شك غوغاسی کبیدر . بر شیدر اولدی . بز اونلری اونوتدق. کچمشه ماضی، یمشه قوزو دیرلر ! » دیه بیلمه‌مز ممکنسه مسلمانلق

عالمنكده موغول مظالمى اونوتوب اونك سركردهسى بولونان جنكيزى سهومهسى قابلدر !

بوخونريزك آديى اورتايه سوروب دهدنما اوكا دائر سويلهشمك كوللهنمش بر آتشى أشمك وقابوق باغلامش بر يارهيى دهشمك كبيدر.

رسول الله صلى الله عليه وسلم افنديمز (لاتؤذوا الاحياء بسبب الاموات) بويورويورکه (أولولر طولاييسيله ديريلرى ايجيتمهيك) ديمكدر . حضرت مولاناده :

(مى بلرزد عرش از مدح شقى) ديبوركه : برشقينك مدح اولونماسيله عرش الهى تيترر. معناسنهدر .

تواريخ موجوده اورتادن قالديرلمادقجه جنكيزك شقاوتى تأويل اولونامايهجقندن اونك مدحيله كوكلرده عرش خدانك ، يرلرده قلوب اهل ايمانك تيترهيهجكنى و ٥٢٤ سنهسندهدار مجازانه كيتمش اولان برمشركك يوزندن بوكونكى مسلمانلرك رنجيده خاطر اولاجغى دوشونملى .

توركلك ومسلمانلغه خدمت ايدنلر ايستهنيلورسه مسلمانلغه خدمت ايتمش توركلردن بحث اولونمالى كه الحمدلله اسلاميت و انسانيته بحق خادم اولمش رجال تركيك چوقدر. مثلا شويله بردوشونولوجه خاطره (ابوالجيش خمارويه) كلير. بوآدم مصرده كى (بنى طولون) حكومتى مؤسسى (احمد بن طولون) ك اوغلى ايدى . تخت حكومته جلوسنده خليفۀ عباسى (معتضد بالله) ايله حرب ايدهرك اردوسنى بوزدى ،

عسکرندن برچوغنی اسیر آلدی . اسرانك هپسنی اعدام ایتسه یدی طبیعی کیمسه برشی دیه مه یه جکدی. فقط اویله یاپمادی. اونلری کندی اتباعنه مسافر ویردی و « بونلر ، سزك قارده‌شکزدر ، اویکزه کوتورك . کندیلرینه اکرام ایدك ، استراحتلرینه چالیشك» امرینی ویردی . صوکراده اسیرلر ایچین « ایسته‌ین مملکتنه کیتسین، دیله‌ین یانمزده قالسین » مساعده‌سنده بولوندی . ایشته بوده تورکی الاصل ومسلمان بر حکمدار ایدی . اسرایه ایتدیکی شو مجامله ایله کندیسندن ایکی بوچوق ، اوچ عصر صوکرا کلن موغول ومشرك جنکیزك اسیرلره یاپدیغی معامله مقایسه اولونسون .

سامانیه حکومتنی ازاله ایله بخارایی تسخیر ایله‌مش وملکنی چین حدودندن بحر خزره قدر توسیع ایتمش اولان (بوغرا هارون خان) ده پیغمبره کوله اولمغله افتخار ایدر وامضاسنك اوستنه (مولی رسول الله صلی الله علیه وسلم) یازدیریردی . بونك برادر زاده‌سی (موسی بن قره خان) ایسه اطرافده‌کی علمایی، مشایخی ، ارباب فضیلتی طوپلایوب مکتبلر، مدرسه‌لر ، درکاهلر انشا ایتدیرمشدی‌که دردنجی عصر هجری ایچنده ایدی . فقط بونلردن بر ایکی یوز سنه صوکرا ظهور ایدن جنکیز ایسه عادتا الوهیت دعواسنده بولونیور ویاپیلمش اولان مؤسسات عرفانی یاقوب ییقوب کچیوردی .

سلچوقیلردن (طوغرول بك) محبسدن چیقاروب مسند

خلافته اجلاس ایله‌دیکی (قائم بامرالله العباسی) نك اللرینی اوپوب یوزینه ، کوزینه سوره‌رکن جنکیزك طورونی هلاکو ، ینه مقام معلاّی خلافتده بولونان (مستعصم بالله العباسی) یی بکچه‌یه صاردیروب موغوللره چیکنه‌تمك صورتیله اولدورتویوردی .

(آلپ آرسلان) ك بیزانس ایمپراطوری (روما نوس) ی اسیر آلدقدن صوکرا کوسته‌ردیکی بویوکلکی‌ده (اسلام عسکرینه) عنوانلی مقالات متسلسله‌دن برنده (سبیل الرشاده) یازمشدم. تورکلره مفاخر ملیه اوکره‌تمك ایسته‌ینلر ، بوکبی ذواتك افعال واحوالندن بحث ایتمه‌لیدرلرکه هم سوزلری عین حقیقت ، همده هریرده وهرکس عندنده نائل رغبت اولسون .

مطلقا موغوللردن بحث لازم کلیورسه (٦٩٥) تاریخنده کندی مسلمان اولدیغی کبی خاندانیله برابر ٤٠٠٠٠٠ موغولك اسلامنه وطولاییسیله دشت وختا جهتلرینك اهتداسنه سبب اولان (محمود قازان خان) ك نام بلندی ذکر ایدیلسین . باقی :

درخانه اکر کس است یك حرف بس است

---

٨ نجی صحیفه‌نك	١٨	نجی سطرنده‌کی		(افراطپورانجه)
١٦	«	١٠	«	(بیکناه آدملرك)
٣١	«	٣	«	(برله‌شدیرمك)
٤٨	«	١١	«	(یرلرده)

کلمه‌لری یاکلش دیزلمش اولمغله تصحیح بورولماسی .

عسكرندن برچوغنى اسير آلدى . اسرالك هپسنى اعدام ايتسه يدى طبيعى كيمسه برشى ديه‌مه‌يه‌جكدى. فقطاو يله‌يابمادى. اونلرى كندى اتباعنه مسافر ويردى و « بونلر ، سزك قارده‌شكزدر ، أويكزه كوتورك . كنديلرينه اكرام ايدك ، استراحتلرينه چاليشك» امرينى ويردى . صوكرا ده اسيرلر ايچين « ايسته‌ين مملكتنه كيتسين ، ديله‌ين يانمزده قالسين » مساعده‌سنده بولوندى . ايشته بوده توركى الاصل ومسلمان بر حكمدار ايدى . اسرايه ايتديكى شو مجامله ايله كنديسندن ايكى بوچوق ، اوچ عصر صوكرا كلن موغول ومشرك جنكيزك اسيرلره ياپديغى معامله مقايسه اولونسون .

سامانيه حكومتنى ازاله ايله بخارايى تسخير ايله‌مش وملكنى چين حدودندن بحر حزره قدر توسيع ايتمش اولان (بوغرا هارون خان) ده پيغمبره كوله اولمغله افتخار ايدر وامضاسنك اوسته (مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم) يازديريردى . بونك برادر زاده‌سى (موسى بن قره خان) ايسه اطرافده‌كى علمايى، مشايخى ، ارباب فضيلتى طوپلايوب مكتبلر ، مدرسه‌لر ، دركاهلر انشا ايتديرمشدى كه دردنجى عصر هجرى ايچنده ايدى . فقط بونلردن بر ايكى يوز سنه صوكرا ظهور ايدن جنكيز ايسه عادتا الوهيت دعواسنده بولونيور وياپيلمش اولان مؤسسات عرفانى ياقوب ييقوب كچيوردى .

سلجوقيلردن (طوغرول بك) محبسدن چيقاروب مسند

خلافته اجلاس ایله‌دیکی (قائم بامرالله العباسی) نك انلرینی اوپوب یوزینه ، کوزینه سوره‌رکن جنكیزك طورونی هلاكو ، ینه مقام معلای خلافتده بولونان (مستعصم بالله العباسی) نی لجه‌یه صاردیروب موغوللره چیكنه‌تمك صورتیله اولدورتویوردی .

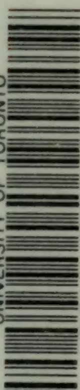
(آلپ آرسلان) ك بیزانس ایمپراطوری (رومانوس) ی اسیر آلدقدن صوكرا كوسته‌ردیکی بیوکلکی‌ده (اسلام عسكرینه) عنوانلی مقالات متسلسله‌دن برنده (سبیل الرشاده) یازمشدم . تورکلره مفاخر ملیه اوكره‌تمك ایسته‌ینلر . بوکبی ذواتك افعال واحوالندن بحث ایتمه‌لیدرلرکه هم سوزلری عین حقیقت ، هم‌ده هریرده وهر کس عندنده نائل رغبت اولسون .

مطلقا موغوللردن بحث لازم كلیورسه (٦٩٥) تاریخنده كندی مسلمان اولدیغی كبی خاندانیله برابر ٤٠٠٠٠٠ موغولك اسلامنه وطولاییسیله دشت وختا جهتلرینك اهتداسنه سبب اولان (محمود قازان خان) ك نام بلندی ذكر ایدیلسین . باقی :

درخانه اكر كس است یك حرف بس است

---

٨ نجی صحیفه‌نك ١٨ نجی سطرنده‌كی (افراطپرورانجه)
١٦ « ١٠ « (بیگناه آدملرك)
٣١ « ٣ « (برله‌شدیرمك)
٤٨ « ١١ « (یرلرده)
كلمه‌لری یاكلش دیزلمش اولمغله تصحیح بورولماسی .

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00375821 6